

डॉ.मधुकरराव वासनिक पी.डब्लु.एस.कला व वाणिज्य महाविद्यालय, नागपूर-२६.

समाजशास्त्र विभाग

बी.ए.प्रथम सत्र

समाजशास्त्राचा परिचय

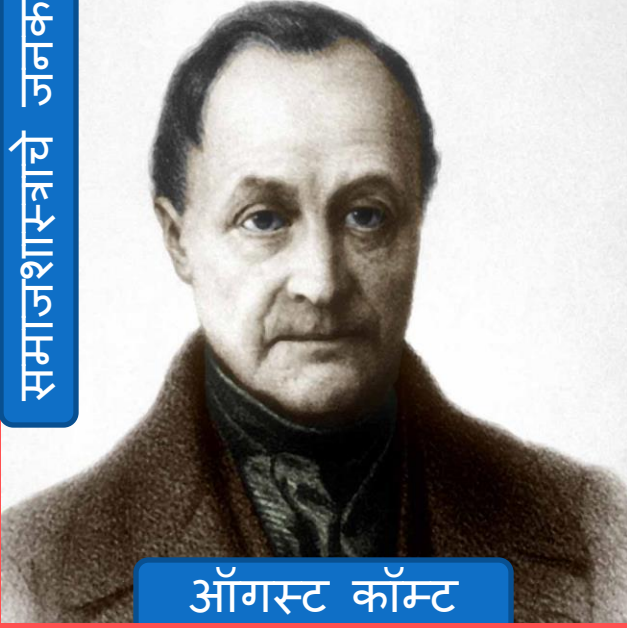
कमलाकर पी. तागडे
विभाग प्रमुख

दिनांक २३/०४/२०२०

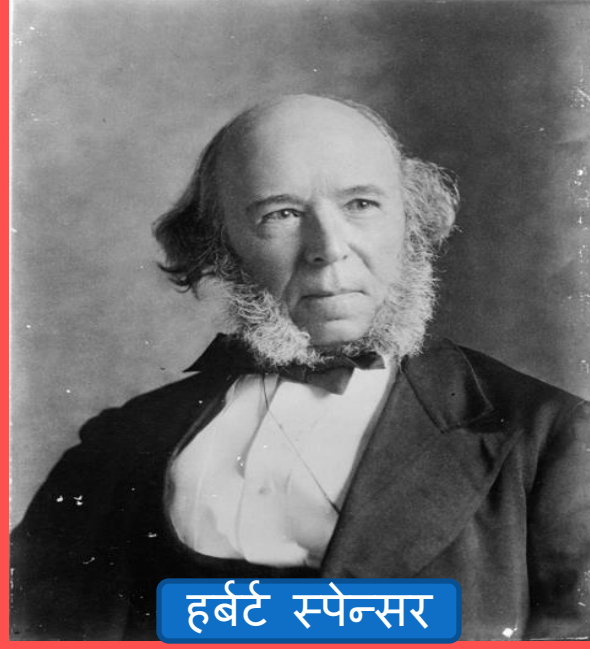
मनोहर भी.येरकलवार
सहायक प्राध्यापक

समाजशास्त्राच्या विकासामध्ये विचारवंताचे योगदान

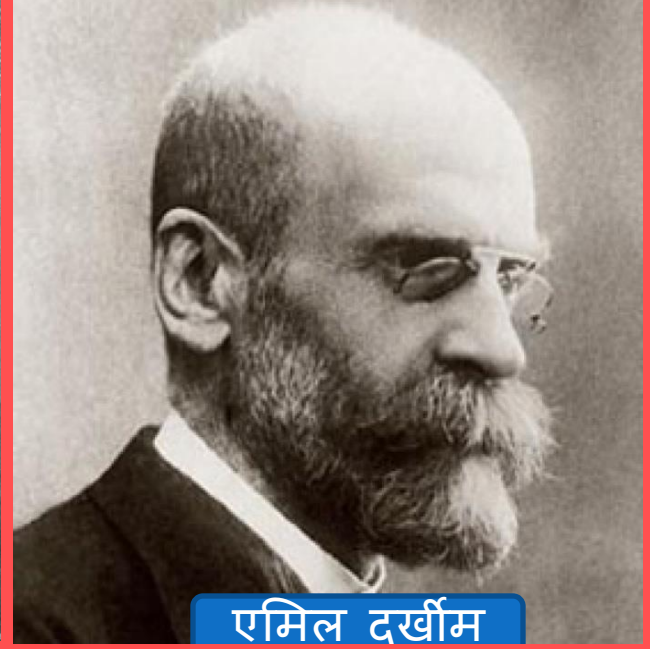
समाजशास्त्राचे जनक

ऑगस्ट कॉम्ट

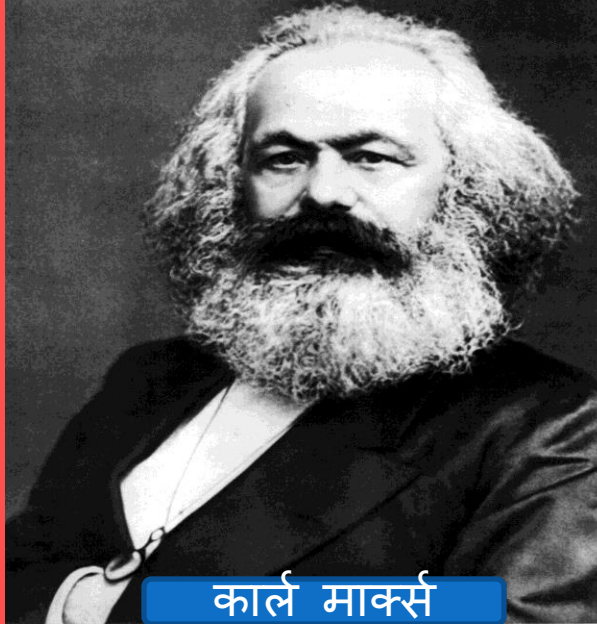
हर्बर्ट स्पेन्सर

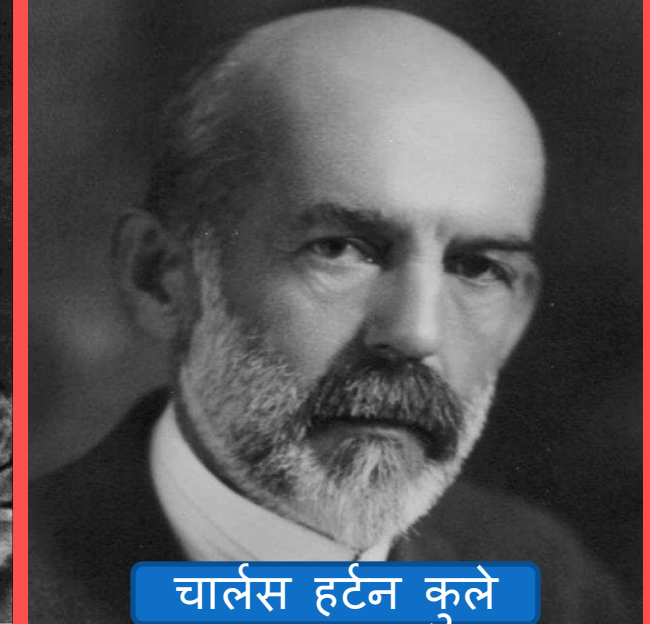
एमिल दर्खीम

मक्स वेबर

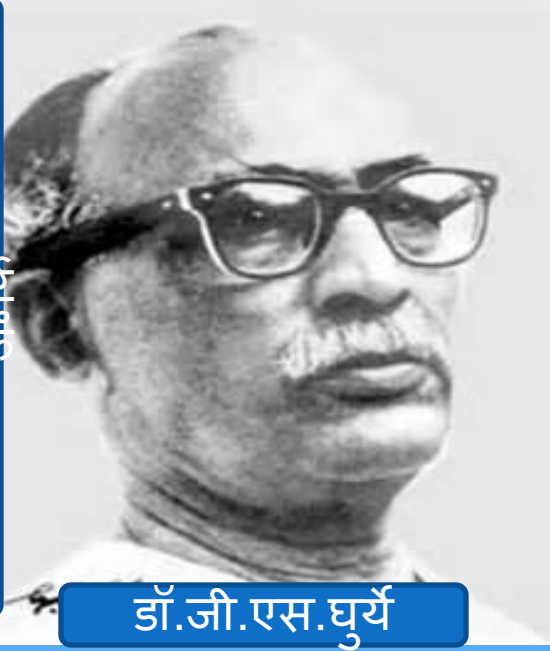
कार्ल मार्क्स

चार्लस हर्टन कुले

भारतीय समाजशास्त्राच्या विकासामध्ये विचारवंतांचे योगदान

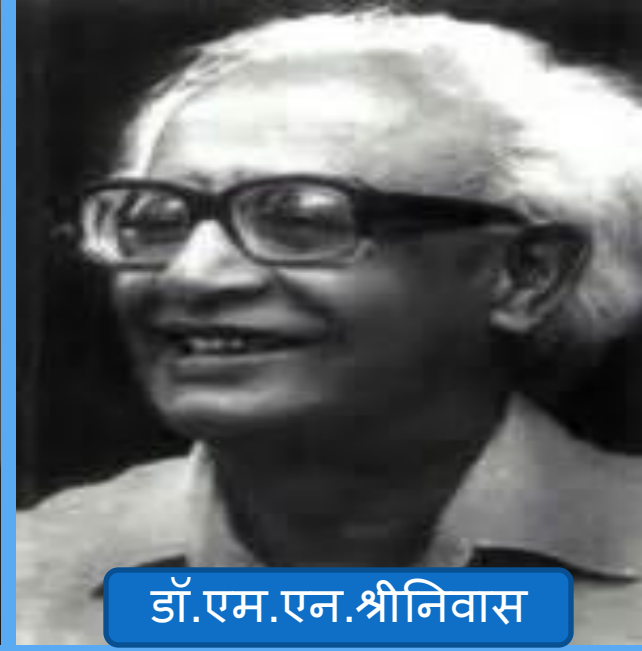
भारतीय समाजशास्त्राचे
जन्म

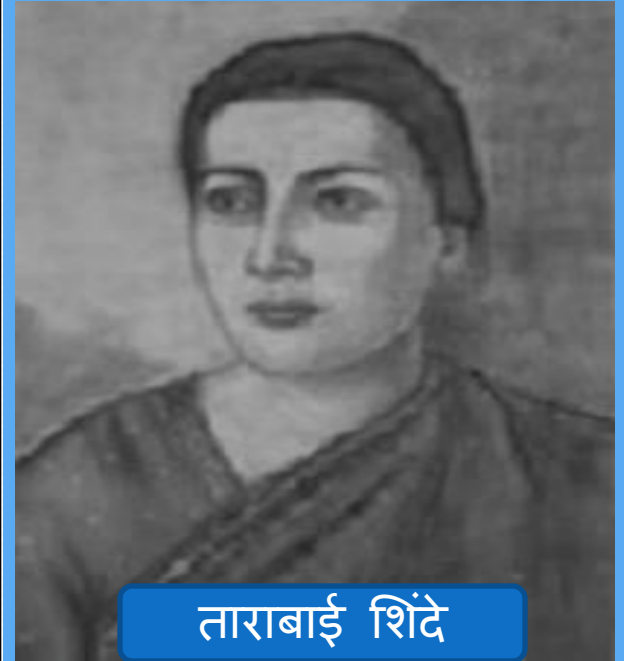
डॉ. जी.एस. घुर्ये

डॉ. बी.आर. आंबेडकर

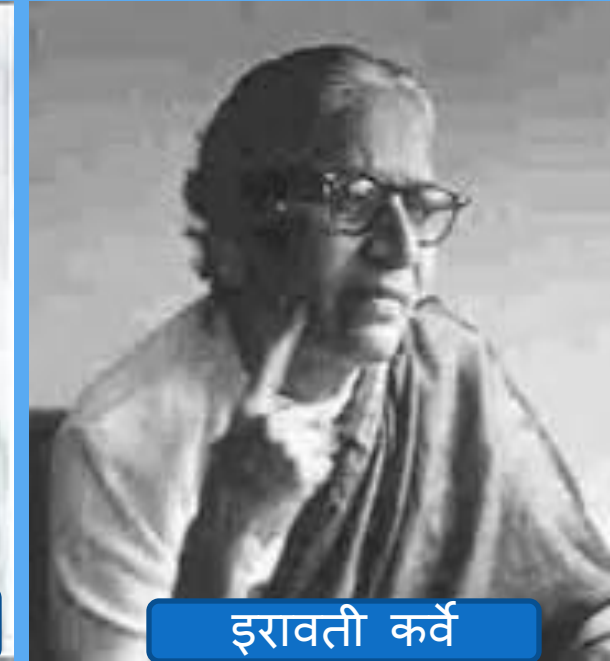
डॉ. एम.एन. श्रीनिवास

ताराबाई शिंदे

सावित्रीमाई व ज्योतिबा फुले

इरावती कर्वे

समाजशास्त्राचे स्वरूप

शास्त्राचे मुख्य प्रकार

नैसर्गिक किंवा भौतिक शास्त्र (जीवशास्त्र, भौतिकशास्त्र, रसायनशास्त्र, वनस्पतीशास्त्र, प्राणीशास्त्र, पदार्थविज्ञान इ.)

सामाजिक शास्त्र
(अर्थशास्त्र, राज्यशास्त्र, मानवशास्त्र, समाजशास्त्र, मानसशास्त्र, इतिहास इ.)

■ समाजाचे अध्ययन करणारे विज्ञान हे 'भौतिक विज्ञान' असावे या उद्देशाने ऑगस्ट कॉम्ट यांनी सुरुवातीला 'सामाजिक भौतिकी' हे नाव दिले होते.

■ ऑगस्ट कॉम्ट यांच्या १८३८ मध्ये प्रसिद्ध झालेल्या 'पॉझिटिव्ह फिलॉसॉफी' या ग्रंथाच्या ४ थ्या खंडात 'समाजशास्त्र' या शब्दाचा उल्लेख केला आहे.

■ Sociology ही संज्ञा लटीन भाषेतील Socious (सवंगडी, सहकारी) आणि ग्रीक भाषेतील Logos (शास्त्र) हे दोन शब्द मिळून बनलेली आहे.

■ समाजशास्त्राच्या व्याख्या

- ऑगस्ट कॉम्ट – “समाजशास्त्र हे सामाजिक व्यवस्था आणि प्रगतीचे विज्ञान आहे”
(Sociology is the science of Social order & Progress)
- म्याकआयव्हर आणि पेज – “सामाजिक संबंध हाच समाजशास्त्राचा अभ्यास विषय आहे”
(The subject matter of Sociology is Social relationship as such)
- लेस्टर वार्ड – “समाजशास्त्र हे समाजाचे विज्ञान आहे”
(Sociology is the Science of Society)
- हॉरी जॉन्सन – “समाजशास्त्र हे सामाजिक समूहासंबंधीचे शास्त्र आहे”
(Sociology is the Science that deals with social groups)
- मॉरीस गीसबर्ग – “स्थूलमानाने मानवांच्या आंतरक्रिया व आंतरसंबंध आणि त्याची कारणे आणि परिणाम यांचा अभ्यास करणे म्हणजे समाजशास्त्र होय” (In the broadest sense ,Sociology is the study of human interactions & interrelations, their conditions and consequences.)
- मार्शल जॉन्स – “समाजशास्त्रात मानवाचा अनेक मानवांशी असलेला संबंध अभ्यासण्यात येतो.”
(Sociology is the study of man in relationship to men)

समाजशास्त्राचे वैशिष्ट्ये

- समाजशास्त्र हे अनुभव प्रामाण्यवादी शास्त्र आहे
- समाजशास्त्र हे सैद्धांतिक शास्त्र आहे
- समाजशास्त्र हे संचयी शास्त्र आहे
- समाजशास्त्र हे नैतिकदृष्ट्या तटस्थ शास्त्र आहे
- समाजशास्त्र हे अमूर्त शास्त्र आहे
- समाजशास्त्र हे सामाजिक शास्त्र आहे

समाजशास्त्राची व्याप्ती

```
graph TD; A[समाजशास्त्राची व्याप्ती] --> B[विशेषात्मक किंवा स्वरूपप्रधान  
संप्रदाय (Specilistic School)  
(जॉर्ज सिमेल, विरकांत, वोनविजे, मक्स वेबर, टोनीज)]; A --> C[समन्वयात्मक संप्रदाय  
(Synthesis School)  
(दुर्खीम, हॉबहाउस, सोरोकीन.)];
```

विशेषात्मक किंवा स्वरूपप्रधान
संप्रदाय (Specilistic School)
(जॉर्ज सिमेल, विरकांत, वोनविजे, मक्स
वेबर, टोनीज)

समन्वयात्मक संप्रदाय
(Synthesis School)
(दुर्खीम, हॉबहाउस, सोरोकीन.)

समाजशास्त्राचा अभ्यासविषय/व्याप्ती

- ❑ सामाजिक संबंध (Social Relationship)
- ❑ सामाजिक समूह (Social Groups)
- ❑ सामाजिक संस्था (Social Institution)
- ❑ सामाजिक प्रक्रिया (Social Process)
- ❑ सामाजिक परिवर्तन (Social Change)
- ❑ सामाजिक नियंत्रण (Social Control)
- ❑ सामाजिक समस्या (Social Problems)
- ❑ सामाजिक नियोजन (Social Planning)
- ❑ समाज व पर्यावरण (Society & Environment)

समाजशास्त्राचे महत्व

- मानव समाजाचे यथार्थ आकलन
- सामाजिक समस्यांचे आकलन
- तणाव निरसन
- समाजकल्याण
- सामाजिक नियोजन
- व्यावसायिक महत्व

धन्यवाद